

Osuda, zaplena i uništenje knjiga u Engleskoj u skladu sa zakonodavstvom o nemoralnim publikacijama

Presuda u slučaju
Hendisajd protiv Ujedinjenog Kraljevstva

1. Činjenično stanje

Ričard Hendisajd, državljanin Velike Britanije, bio je vlasnik londonske izdavačke kuće *Stage 1*, koja je osnovana 1968. godine. U septembru 1970. godine on je otkupio autorska prava za objavljivanje "Male crvene školske knjige" za Veliku Britaniju. Autori knjige bili su *Danci Soren Hansen* i *Jesper Jensen*, ona je bila namenjena školskoj deci i ticala se obrazovanja uopšte, ali otprilike jedna desetina teksta odnosila se na seksualno obrazovanje. U Danskoj je knjiga prvi put objavljena 1969. godine, a zatim, nakon što je prevedena i adaptirana, objavljena je i u Belgiji, Finskoj, Francuskoj, Saveznoj Republici Nemačkoj, Grčkoj, Islandu, Italiji, Holandiji, Norveškoj, Švedskoj i Švajcarskoj kao i u više vanevropskih zemalja. Osim toga, bila je u slobodnoj prodaji i u Austriji i Luksemburgu.

Nakon što je "Mala crvena školska knjiga" prevedena na engleski, *Hendisajd* je pripremio izdanje za Veliku Britaniju. Bilo je predviđeno da se knjiga nadje u slobodnoj prodaji 1. aprila 1971. godine. Kada je završeno štampanje, izdavač je poslao nekoliko stotina primeraka različitim publikacijama, od lokalnih i nacionalnih listova do obrazovnih i medicinskih žurnala. Takodje, oglasi o prodaji knjige bili su objavljeni u brojnim publikacijama.

Nakon što su primile više pritužbi, vlasti Velike Britanije su 30. marta 1971. godine preduzele mere u skladu sa Zakonom o nemoralnim publikacijama iz 1959. i 1964. godine. Policija je 31. marta i 1. aprila zaplenila sve primerke knjige koje je pronašla u prostorijama *R. Hendisajda* i u štampariji (oko 18.800 primeraka od totalnog tiraža od 20.000 primeraka je nedostajalo i kasnije je prodato, na primer, školama koje su ih naručile). Zatim je pokrenut postupak protiv *Hendisajda*, i 1. jula 1971. godine sud je odredio novčanu kaznu i naredio da se knjige unište. *Hendisajd* je uložio žalbu na ovu odluku, ali je ona odbijena. Naime, drugostepeni sud je saslušao svedoke i 29. oktobra 1971. godine zaključio je da je knjiga bila nemoralna i da joj je cilj bio da zavede veliku većinu dece koja je budu čitala. Sud je takodje smatrao, uzimajući pritom u obzir mnoge dobre strane knjige, da *Hendisajd* nije dokazao da bi publikacija bila opravdana jer je to u interesu javnosti.

Obnovljeno izdanje "Male crvene školske knjige" objavljeno je 15. novembra 1971. godine i povodom njega nije pokrenut nikakav postupak.

2. Odluka Suda

U predstavi koju je podneo Komisiji 13. aprila 1972. godine, *Hendisajd* se žalio na mere koje je preduzela vlada Velike Britanije, između ostalog i na povredu prava na slobodu izražavanja prema članu 10. Konvencije i prava na mirno uživanje imovine zaštićenog članom 1. Prvog protokola. On je također tvrdio da mu Velika Britanija nije osigurala ova prava bez diskriminacije po osnovu političkog ili drugog mišljenja. Evropska komisija je odlučila na sopstvenu inicijativu da razmotri slučaj i u svetlu članova 17. i 18. Konvencije.

Evropski sud je najpre razmotrio da li su mere koje su predstavljale mešanje u pravo na slobodu izražavanja *R. Hendisajda* bile u skladu sa paragrafom 2. člana 10. Konvencije.

On je utvrdio da su mere bile "propisane zakonom" jer je njihov osnov predstavljao Zakon o nemoralnim publikacijama, koji je *Hendisajd* kritikovao sa stanovišta Konvencije, a ne sa stanovišta domaćeg prava.

Sledeće pitanje bilo je da li su mere imale legitiman cilj u skladu sa Konvencijom. Evropski sud je smatrao da je "zaštita morala" jedini cilj naveden u članu 10. Konvencije koji je relevantan u ovom slučaju i da je ona bila svrha Zakona o nemoralnim publikacijama. Međutim, pojedinačne odluke donete u skladu sa ovim Zakonom morale su također biti razmotrene. Evropski sud je smatrao važnom činjenicu da je "Mala crvena školska knjiga" bila pre svega namenjena deci i adolescentima između 12 i 18 godina, koji su mogli protumačiti neke njene delove kao ohrabrenje da se upuste u aktivnosti koje bi bile štetne po njih ili čak da izvrše određena krivična dela; zbog toga su engleske sudije mogle osnovano smatrati da bi knjiga imala štetne posledice po moral mnoge dece i adolescenata koji bi je čitali.

R. Hendisajd je istakao da je drugostepeni sud također citirao druge delove knjige za koje je smatrao da se protive autoritetima, što ide u prilog *Hendisajdovoj* tvrdnji da je postupak bio politički motivisan. Evropski sud nije prihvatio ovaj argument, jer je drugostepeni sud uzeo u obzir činjenicu da se knjiga protivi autoritetima isključivo kao faktor koji je dodatno doprinio tendenciji knjige da zavede decu i zbog toga je smatrao da je osnovni cilj mere u pitanju bila zaštita morala mladih.

Preduzete mere također su morale biti "neophodne u demokratskom društvu". Evropski sud je napomenuo da ne bi bilo moguće utvrditi shvatanje morala zajedničko evropskim zemljama i da su države zbog toga imale široko polje slobodne procene kada su utvrdjivale šta je "neophodno" da bi se zaštitio moral. Međutim, njihova ovlašćenja nisu bila neograničena i mere koje su preduzele su bile predmet kontrole od strane Evropskog suda. Naime, pravo na slobodu izražavanja predstavlja jedan od suštinskih osnova demokratskog društva, i ono se odnosi i na izražavanje ideja koje mogu šokantne ili uznemirujuće.

Hendisajd je istakao niz argumenata da bi pokazao da mere koje su preduzete nisu bile "neophodne u demokratskom društvu". Nakon razmatranja svih ovih argumenata, Evropski sud je na osnovu podataka kojima je raspolagao zaključio da u ovom slučaju nije povredjen član 10. Konvencije.

Evropski sud je takodje smatrao da je drugi paragraf člana 1. Prvog protokola dozvoljavao kako zaplenu "Male crvene školske knjige" tako i njeno kasnije uništavanje. Zaplena knjige bila je u skladu sa engleskim pravom i "u skladu sa javnim interesom", jer je imala za cilj zaštitu morala. Kada je o naknadnoj meri uništenja reč, ovakva mera se primenjivala i u drugim državama ugovornicama kada bi se u zakonskom postupku utvrdilo da je izvestan predmet nezakonit i opasan po opšti interes.

Najzad, Evropski sud se nije složio da je *Hendisajd* bio žrtva diskriminacije protivno članu 14. Konvencije. Naime, ništa nije ukazivalo na to da je on gonjen zbog političkih uverenja, niti da su druge pornografske publikacije u Velikoj Britaniji koje su bile dozvoljene bile namenjene deci i omladini u istoj meri kao i "Mala crvena školska knjiga". Osim toga, nije dokazano da su mere preduzete u ovom slučaju odstupale od mera koje su preduzete u drugim sličnim slučajevima u tolikoj meri da bi se moglo govoriti o očiglednoj zloupotrebi ili uskraćivanju prava.